

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», м. Дніпропетровськ

Формування та реалізація економічних інтересів суб'єктів соціально-економічної системи України прямо пов'язані з сучасними тенденціями та проблемами її розвитку. На фоні проголошення Україною курсу на соціально-економічний розвиток в реальній дійсності відбуваються деструктивні зміни, засновані на монополізації, десоціалізації національного господарства, посиленні корупції, руйнуванні пріоритетів високотехнологічного розвитку та будь-якого наближення до стандартів розвитку європейських країн. Негативного впливу зазнає від цього, перш за все, відтворення економічних інтересів основних секторів і суб'єктів національного господарства. У цьому зв'язку, у статті обґрунтовано теоретичні засади формування та реалізації економічних інтересів суб'єктів національної економіки; з'ясовано сучасні проблеми відтворення інтересів суб'єктів соціально-економічної системи України на макро- та мікроекономічному рівнях; запропоновано шляхи активізації соціально-економічного розвитку вітчизняного господарства з урахуванням основних інституційних важелів впливу та побудови соціально орієнтованого суспільства.

Ключові слова: ВВП, економічні інтереси, заробітна плата, національна економіка, прибуток, соціально-економічна система.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій

Трансформація соціально-економічної системи України на сучасному етапі віддзеркалюється деформацією її основних макро- та мікроекономічних результатів, посиленням диспропорцій між різними сферами економічної діяльності, територіями, верствами населення тощо. Зазначені чинники детермінують відтворення економічних інтересів суб'єктів національного господарства, загострення протиріч між ними, демпфірування економічної активності. Дослідження проблем соціально-економічної системи України здійснювались вітчизняними вченими в різних наукових аспектах. Так, розглянуто концептуальні підходи до соціально-економічного розвитку, що ґрунтуються на доктрині ліберального капіталізму, і негативні наслідки повсюдного застосування цієї доктрини в умовах глобалізації та триваючої світової фінансової кризи [1]. Увага приділялася обґрунтуванню етапів еволюції соціально-економічного розвитку України та визначенню їх характерних ознак з погляду економічних та соціальних тенденцій [2]. Здійснено ґрунтовний аналіз ідеології,

протиріч та перспектив трансформації моделі економіки України [3].

Одночасно важливим та актуальним є з'ясування деструктивних наслідків, іманентних соціально-економічному розвитку України на сучасному етапі в аспекті забезпечення відтворення економічних інтересів її суб'єктів.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад формування та реалізації інтересів суб'єктів соціально-економічної системи; з'ясування сучасних проблем відтворення економічних інтересів суб'єктів національної економіки України.

Виклад основного матеріалу

Будь-яка соціально-економічна система характеризує сукупні результати взаємодії її соціальних та економічних інституцій, які, з одного боку, утворюють певну сукупність та єдність, виступаючи системою, а з іншого – відображають інтереси кожної окремої її частинки – секторів і суб'єктів національної економіки. У кризових умовах відбувається трансформація економічних інтересів секторів соціально-економічної системи в цілому та її суб'єктів зокрема.

Так званий «перший сектор», наданий органами державного управління, організаціями та

установами концентрує зусилля щодо реалізації інтересів держави та усього суспільства – у сфері пошуку джерел наповнення дохідної частини бюджету, оптимізації та скорочення бюджетних витрат, фінансування суспільних потреб, галузей, що приходять у занепад в період кризи, малорентабельних, але соціально значимих виробництв, підтримки високотехнологічних підприємств тощо. Основним джерелом реалізації зазначених інтересів є податкові надходження від діяльності усіх суб'єктів економіки.

«Другий сектор» – сектор бізнесу, наданий не фінансовими та фінансовими корпораціями, що здійснюють виробничу, комерційну, наукову та іншу діяльність, в умовах кризи зосереджує інтереси в сфері отримання доходів та прибутку або скорочення збитків, пошуку та виробництва нових продуктів, що будуть користуватися попитом, нових ринків збуту, ресурсів та матеріалів, скорочення витрат, оптимізації організаційної структури та джерел фінансування виробництва тощо. Основний економічний інтерес зазначених суб'єктів – отримання прибутку – досить часто не реалізується в умовах зниження сукупного попиту на товари та послуги, посилення інфляції, поглиблення диспропорцій у суспільному виробництві.

Суб'єкти «третього сектора» – неприбуткові некомерційні організації – здійснюють діяльність, спрямовану на реалізацію різного роду інтересів домогосподарств – професійних, культурних, екологічних, політичних, етнічних, релігійних, правових, духовних тощо. Основним джерелом реалізації зазначених інтересів є пожертвування, добровільні внески їх учасників, безоплатна фінансова допомога тощо. Діяльність суб'єктів «третього сектора» ніяким чином не пов'язана з отриманням економічного ефекту, а зосереджена на досягненні соціальних результатів. Одночасно з цим, отримання соціального ефекту виступає сприятливою основою для налагодження ефективної економічної діяльності домогосподарств та реалізації вже їх економічних інтересів.

Сектор домогосподарств включає, з одного боку, споживачів економічних благ, а з іншого – фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Джерелом реалізації економічних інтересів «четвертого» сектора є валовий наявний дохід домогосподарств – зарплата, трансфертні виплати, прибуток від підприємницької діяльності, заощадження тощо. В умовах кризи відбувається значне скорочення зазначених доходів, що, відповідно, позначається на рівні споживання, ступеню задоволення особистих потреб, здоров'ї, тривалості та рівні життя, потенційних доходах тощо. Таким чином, інтереси домогосподарств обмежуються дією зовнішніх

чинників та відповідно не подають подальшого імпульсу для реалізації зазначеними суб'єктами своїх функцій як на споживчому, інвестиційному ринках, так і в процесі виробництва економічних благ.

Відповідно інтереси секторів національної економіки чинять вплив один на одного, переплітаються, потрапляють у залежність та трансформуються під дією інших інтересів. Основним трансформатором даного процесу виступає держава.

Можна виділити наступні шляхи дії економічних інтересів суб'єктів національної економіки: вертикальний і горизонтальний.

Дія інтересів по вертикалі припускає два види впливу:

1) «знизу-догори», коли усвідомлена діяльність домогосподарств, не фінансових та фінансових корпорацій з метою отримання доходів та економічної вигоди, послідовна генеза та реалізація їх інтересів викликає реакцію з боку держави, що виражається у стимулюванні органами управління певних сфер економічної діяльності, проведенні відповідної економічної політики, створенні нових робочих місць, впровадженні заходів економічного впливу тощо;

2) «згори-донизу», коли державою визначаються конкретні сфери та напрями реалізації національних економічних інтересів в цілому та економічних інтересів суб'єктів зокрема, впроваджуються заходи, створюються мотиви та стимули щодо залучення праці, капіталу та інших ресурсів суб'єктів національної економіки у пріоритетні сфери економічної діяльності та розширення можливостей щодо отримання економічної вигоди як на макро-, так і на мікрорівнях.

Дія інтересів суб'єктів національної економіки у горизонтальному напрямі характеризується усвідомленою діяльністю домогосподарств і корпорацій щодо вибору ефективних способів максимізації прибутку та доходів на основі:

1) узгодження власних інтересів з інтересами інших суб'єктів (інвестування у виробництво нових товарів, високі технології, найм молодих спеціалістів заради отримання податкових канікул, пільг з оподаткування; підвищення зарплати робітникам заради підвищення ефективності використання обладнання, робочого часу, підвищення якості продукції тощо)

2) дискримінації інших суб'єктів (створення перешкод середнім і малим підприємствам з боку великих підприємств, впровадження банківськими установами надвисоких відсоткових ставок за кредити, обмеження у виборі валюти кредиту, встановлення природними монополіями бар'єрів у доступі до природних ресурсів інших економічних суб'єктів тощо).

Економічні інтереси сектора домогосподарств не входять в сферу інтересів бізнесу і навпаки, однак реалізація інтересів кожного з них призводить до втілення інтересів протилежної сторони. Так, збільшення споживання домогосподарствами відображається підвищенням прибутковості корпорацій, а останнє, у свою чергу, призводить до збільшення зарплати та доходу домогосподарств. Відповідно система економічних інтересів суб'єктів і секторів національної економіки характеризується безперервністю формування, одночасною різноспрямованістю та цілісністю, оскільки в процесі відносин між ними відбувається нівелювання конфліктів інтересів, стирання бар'єрів між ними, взаємоприспосовування та узгодження, що і робить дану систему єдністю та цілісністю. Зазначене вимагає послідовного розвитку системи економічних інтересів шляхом ефективної реалізації економічного потенціалу секторів і суб'єктів національної економіки.

Проблеми реалізації економічних інтересів суб'єктів національної економіки України із року в рік все більше загострюються. Поглиблення економічної та політичної кризи, девальвація національної грошової одиниці, збільшення воєнних видатків детермінують негативну динаміку основних макро- та мікроекономічних показників. У 2010–2014 рр. відбулося різке падіння індексу фізичного обсягу ВВП в розрахунку на одну особу від 104,5% до 93,7% відповідно, зниження рівня випуску промислової продукції від

112,1% до 82,9% [4]. У 2014–2015 рр. реальний ВВП, ВДВ та її основні складові характеризувалися постійним зниженням (рис. 1), що призвело до скорочення основних видів доходів суб'єктів національної економіки України (рис. 2, 3).

Реальна заробітна плата населення, чистий прибуток підприємств в Україні мали від'ємну динаміку у 2012–2014 рр., а, враховуючи те, що податкові надходження від зазначених показників складають значну частину дохідної частини Державного бюджету, можна зробити висновок, що у зазначених умовах економічні інтереси суб'єктів або реалізуються на мінімально допустимому рівні, або взагалі не відтворюються та, окрім цього, створюється загроза для реалізації національних економічних інтересів України.

У першу чергу, негативні тенденції в економіці деструктивне позначилися на рівні доходів, отриманих домогосподарствами, та, відповідно, на реалізації ними своїх економічних інтересів. Відповідно до даних Державної служби статистики України найбільший розрив між номінальною та реальною зарплатою існував у 2015 р, коли за офіційними даними індекс споживчих цін сягнув 148,7%, а індекс реальної зарплати відносно попереднього року склав 79,8%. Реальна зарплата порівняно з попереднім, 2014 р., зменшилася на 20,2% в усіх регіонах України.

Низькі зарплати в Україні зумовлені дією

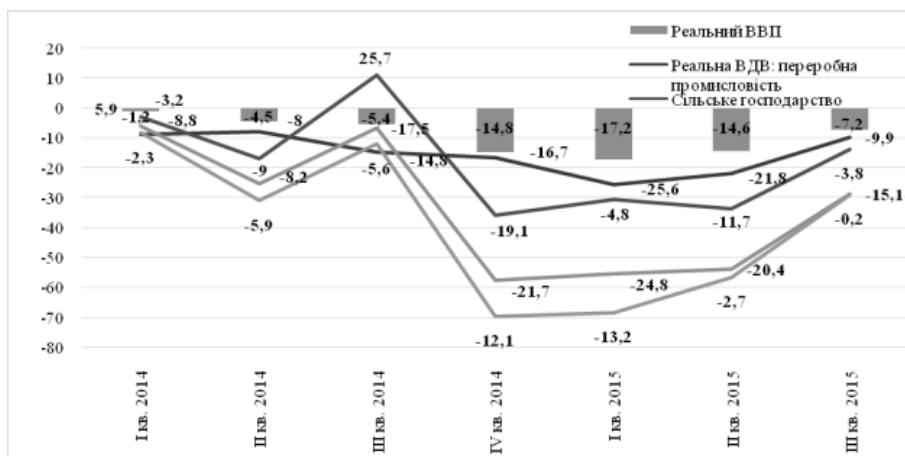

Рис. 1. Зниження ВВП та ВДВ («) до відповідного періоду попереднього року (у постійних цінах 2010 року), % [4]

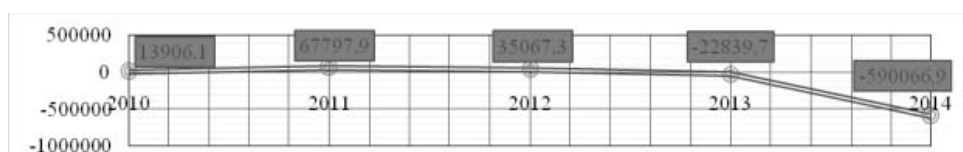

Рис. 2. Чистий прибуток (збиток) великих і середніх підприємств України за видами економічної діяльності у 2010–2014 рр., млн грн [4]

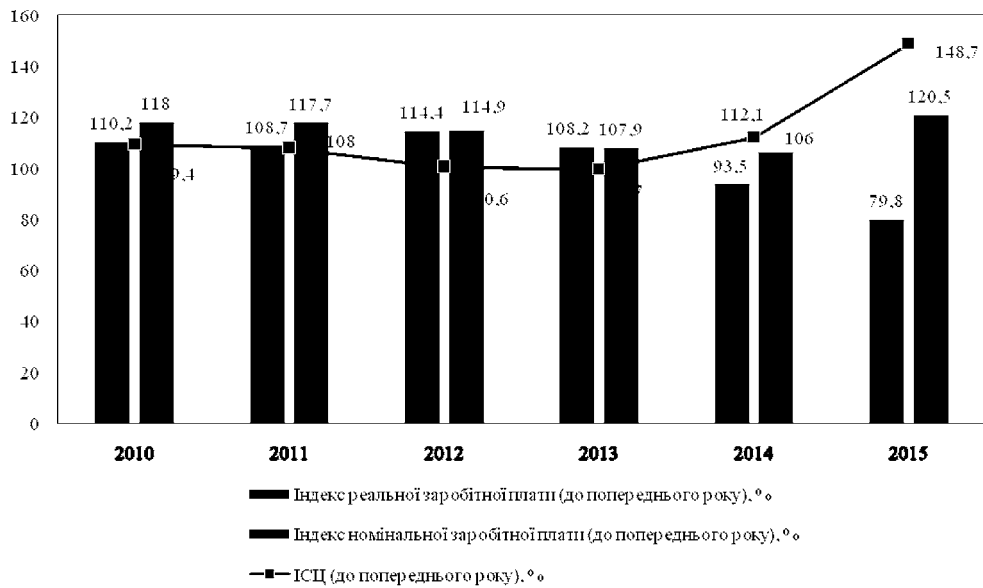

Рис. 3. Темпи зростання номінальної та реальної зарплатної плати у 2010–2015 рр. (без тимчасово окупованої території) [4]

сукупності економічних та соціальних чинників і пояснюються:

- 1) низьким рівнем якості, кількості та продуктивності праці;
- 2) відсутністю мотивації до високорезультативної праці,
- 3) низьким попитом на робочу силу при надвисокій пропозиції та як наслідок – небажанням роботодавців підвищувати зарплати та згодою робітників на нечесні умови оплати праці;
- 4) високим податковим тиском на фонд оплати праці;
- 5) низьким рівнем мінімальної зарплати, до якої прив'язується більшість посадових окладів, та невідповідаючим реальності прожитковим мінімумом населення;
- 6) високим рівнем корумпованості та ін.

Серед негативних чинників, що спотворюють реалізацію економічних інтересів домогосподарств в отриманні економічної вигоди від трудової діяльності слід також назвати погіршення стану виплати зарплати (рис. 4). Заборго-

ваність з виплати зарплати збільшилася на 42,5% та на початок 2016 року склала 1880,8 млн грн. Найбільшу частку заборгованості створили економічно активні підприємства (69,3%) та підприємства-банкрути (29%).

В умовах економічної кризи посилюється необхідність випуску конкурентоспроможної продукції, яка б користувалася попитом не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках. Останнє можливе лише на основі залучення висококваліфікованої та високопродуктивної робочої сили, яка відповідно вимагає встановлення високого рівня оплати праці.

У вітчизняній економіці існує протилежна тенденція – роботодавці орієнтуються на низькооплачувану непродуктивну працю або ж свідомо занижують рівень зарплати. Так, рівень працівників найпростіших професій в Україні перевищує рівень висококваліфікованих робітників на 43,2%. Одночасно з цим, у галузі освіти, де зайняті висококваліфіковані фахівці, які мають вищу освіту, за даними Державної служби статистики України на кінець 2015 р. лише 21,6%

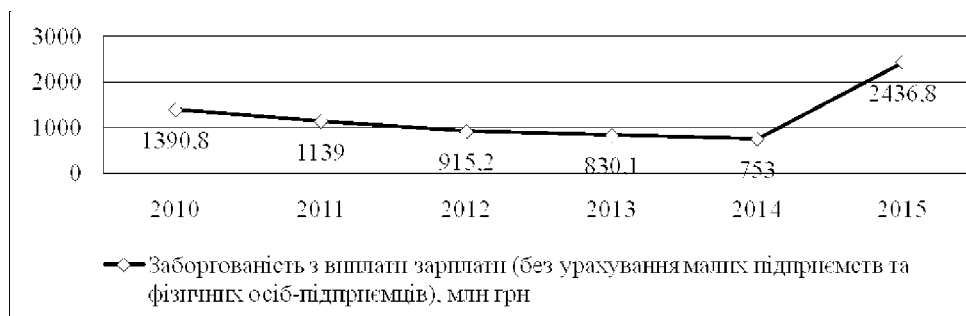

Рис. 4. Динаміка заборгованості з виплати зарплати в Україні (на початок року) [4]

зайнятим була нарахована зарплату понад 5000 грн, в установах охорони здоров'я та надання соціальної допомоги відповідно – 16,9%. Це пояснюється низьким рівнем фінансування державою зазначених соціальних галузей, невідповідністю їх зарплати встановленим нормам, відсутністю прив'язки до середньої зарплати у промисловості. Поряд з цим, серед осіб, зайнятих фінансовою діяльністю, та пов'язаних з висококваліфікованою працею, частка зазначених робітників складала 58,7%.

Більшість роботодавців вітчизняних компаній сплачують робітникам мінімальну зарплату, а власники іноземних компаній занижують рівень оплати праці українцям. Наприклад, робітники німецької корпорації «Villa» отримують зарплату, що на 30% нижче середнього рівня в Україні [5]. Відповідно до вимог Європейської соціальної хартії рівень мінімальної зарплати повинен становити не менше 2,5 прожиткових мінімумів [6]. На 01.01.2016 рівень мінімальної зарплати та відповідно прожитковий мінімум в Україні складає 1378 грн [4], що не відповідає зазначеним нормам. Подібний дисбаланс є характерним лише для країн третього світу. При цьому середня зарплата держслужбовця в Україні складає більше 3100 \$ на рік.

В європейській країнах найвищий рівень зарплати у Швейцарії – €4047, Норвегії – €3527, у Данії – €3113, а найнижчий – у Болгарії – €333, Румунії – €395, Боснії та Герцеговині – €422 [7]. Деякі економісти в Україні роблять спроби порівнювати вітчизняні та європейські зарплати, однак досягнути навіть середнього по Європі рівня зарплати в Україні ще довго не зможуть із зазначених вище причин. Україна пасе задніх навіть серед країн пострадянського простору. В Росії розмір середньомісячної зарплати складає €527, в Білорусі – €353, у Молдові – €181, а в Україні лише €135 [7].

Система оплати праці в Україні вимагає негайних реформ, які напряму повинні бути пов'язані із створенням нових робочих місць, збільшенням високотехнологічних виробництв, залученням і впровадженням інновацій в економіку, боротьбою з інфляцією. Потребує змін тарифна система нарахування зарплати, методологія розрахунку прожиткового мінімуму, існує необхідність в обов'язковій прив'язці зарплати до обсягу реально виконаної роботи, специфіки процесу виробництва у відповідних галузях та видах діяльності. Слід створити умови для того, щоб зарплата знов могла виконувати свої основні функції – стимулюючу та відтворювальну, що стане запорукою реалізації найголовніших економічних інтересів домогосподарств.

Сьогодні уряд України, на наш погляд, не-системне запроваджує заходи щодо пошуків

економічної діяльності підприємств, створення нових робочих місць, розвитку підприємництва, стимулювання сукупного попиту, що б сприяло підвищенню рівня доходів економічних суб'єктів. Більшою мірою використовуються грошово-кредитні інструменти регулювання, спрямовані на приборкання інфляції, зниження девальвації національної грошової одиниці за допомогою «ручних» заходів. Зміни у системі оподаткування прибутку підприємств не відбулися (базова ставка податку складає 18% у 2014–2016 рр.). Зниження ставки єдиного соціального внеску для суб'єктів господарювання – «спрощенців», запроваджені з 01.01.2016, повинні стати єдиним інструментом стимулювання виробництва в Україні. Поряд з цим, це означає, що наповнення Пенсійного фонду, що і без того є дефіцитним, стає під загрозою, оскільки саме зазначений внесок складає його значну частку.

Одночасно з цим, ставка податку на доходи фізичних осіб підвищилася і складатиме в аналогічному періоді 18%. Крім того, запроваджено нечуваний в усьому світі «економічний захід» – оподаткування пенсій – 15% від надлишку над трьома мінімальними зарплатами. Якщо врахувати те, що у 2014 р. чисельність пенсіонерів в Україні складала біля 13,5 млн осіб, а чисельність легально працюючих і тих, хто сплачує соціальні внески, – відповідно 13 млн осіб, то стає зрозуміло, що видатки Пенсійного фонду покриватимуть фізичні особи та самі пенсіонери.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах економічної кризи в Україні значно збільшилося податкове навантаження на доходи фізичних осіб, постійно підвищуються тарифи на комунальні послуги, знижуються надбавки до зарплати, скорочуються соціальні виплати, що матиме такі негативні економічні наслідки як різке падіння рівня життя та зuboжіння більшої частини населення.

Основною базою для реалізації економічних заходів в Україні та фінансування дефіциту бюджету є кошти, отримані за міжнародними кредитами (лише у 2014 році Україні надано міжнародних кредитів на суму 1089,5 млн дол. США, 352,71 млн євро, 2972,67 млн СПЗ), а це неминує призводити до збільшення обсягів зовнішнього та внутрішнього боргу, залежності вітчизняної економіки від умов кредиторів, розвитку системи «споживацького» типу. Відповідно постає необхідність розробки державою дієвого та стимулюючого механізму, передусім спрямованого на розвиток виробництва, підвищен-

ня рівня зайнятості, досягнення економічного зростання та активізацію відтворення економічних інтересів України та її суб'єктів зокрема.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яцюк Г.В. Громадянське суспільство і формування нової парадигми соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації [Електронний ресурс] // Економіка України. – 2015. – №12. – С. 4-9. – Режим доступу: <http://www.economukraine.com.ua/index.php?id=13748&show=news&&newsid=110226>
2. Диха М. Оцінка рівня розвитку соціально-економічної системи України [Електронний ресурс] // Економіст. – 2013. – №2. – С. 44-47. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>
3. Геєць В.М. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) [Текст]. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
4. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Козлова Т. Страна на галерах. Почему Украину охватил редкий для Европы недуг – нищета работающих [Електронний ресурс] // Кореспондент. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/career/1478313-korrespondent-strana-na-galerah-pochemu-ukrainu-ohvatil-redkij-dlya-evropy-nedug-nishcheta-rabotayushchih>
6. Шутькінова Л.А. Науково-теоретичні аспекти регулювання оплати праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/doc/1/09.pdf>
7. Размер среднемесячной зарплаты в странах Европы (Инфографика) [Електронний ресурс] / 24 канал. – Режим доступу: http://24tv.ua/ru/razmer_srednemesjachnoj_zarplaty_v_stranah_evropy_infografika_n552147

Надійшла до редакції 08.02.2016
Рецензент: д.ек.н., проф. В.В. Комірна

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ СУБЪЕКТОВ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Смесова В.Л.

Формирование и реализация экономических интересов субъектов социально-экономической системы Украины напрямую связаны с современными тенденциями и проблемами ее развития. На фоне провозглашения Украиной курса на социально-экономическое развитие в реальной действительности происходят деструктивные изменения, основанные на монополизации, десоциализации национального хозяйства, усилении коррупции, разрушении приоритетов высокотехнологического развития и любого приближения к стандартам развития европейских стран. Негативное воздействие оказывается при этом, прежде всего, на воспроизводство экономических интересов основных секторов и субъектов национального хозяйства. В этой связи, в статье обоснованы теоретические основы формирования и реализации экономических интересов субъектов национальной экономики; установлены современные проблемы воспроизводства интересов субъектов социально-экономической системы Украины на макро- и микроэкономическом уровнях; предложены пути активизации социально-экономического развития отечественного хозяйства с учетом основных институциональных рычагов влияния и построения социально ориентированного общества.

Ключевые слова: ВВП, экономические интересы, заработная плата, национальная экономика, прибыль, социально-экономическая система.

MODERN PROBLEMS OF REALIZATION OF ECONOMIC INTERESTS OF SUBJECTS OF SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEMS

Smiesova V.L.

Formation and realization of economic interests of subjects of social and economic system of Ukraine is directly related to current trends and problems of its development. Against the background of the proclamation of Ukraine's course for socio-economic development in reality destructive changes occur based on the monopolization, de-socialization of the national economy, strengthening of corruption, destruction of high-tech development and priorities of any approach to the development of European standards. Negative effects from this experience, especially playing the economic interests of the major sectors of the national economy and subjects. In this regard, the article proved the theoretical bases of formation and realization of economic interests of subjects of the national economy; found modern problems of reproduction interests of subjects of social and economic system of Ukraine at the macro and micro levels; suggested ways to enhance socio-economic development of the domestic economy with the main institutional leverage and building a caring society.

Keywords: GDP, economic interests, wages, the national economy, income, socio-economic.